

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

СУЧАСНИЙ СТАН – 2010

Аналітична записка

Енергетична сфера — один з найважливіших і невід’ємних складників економічного комплексу України. Водночас енергетична безпека є одним з найслабших складників національної безпеки нашої держави. Головна причина цього — відсутність зв’язку між документом стратегії та діями на енергетичному ринку України.

Міжнародний центр перспективних досліджень як провідна неурядова організація України у сфері аналізу політики поклав собі за мету привернути увагу влади та бізнесу до необхідності вироблення стратегічного мислення та здійснення ключових реформ в енергетичному секторі держави. Тому енергетична безпека України — один із шести стратегічних пріоритетів МЦПД.

Керівник проекту Ігор Жовква

Упорядники видання: Ірина Патроник, Ігор Жовква

Літературний редактор Надія Цісик

Верстка: Тетяна Іванько

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Головне.....	7
Від кого залежить ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА України?	9
Органи державної влади фрагментарно поділили повноваження в енергетичному секторі.....	10
Міжнародні партнери: між Росією, Європейським Союзом і США	14
Виклики для ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ України в законодавстві.....	17
Енергетична стратегія 2006 року – підґрунтя для формування енергетичної політики держави	17
Виклики для ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ України в управлінні.....	20
Система керування енергетикою залишилася в Росії.....	20
Виклики для ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ України, пов’язані з ресурсами...22	
Енергоресурси.....	22
Транзит енергоресурсів: спроби диверсифікації поставок нафти і газу.....	32
Енергоефективність по-українськи	39
Додаток. ЕЛЕКТРОННІ БАЗИ ДАНИХ, СТВОРЕНІ В РАМКАХ ПРОЕКТУ.....	40
Перелік національних документів України в енергетичній сфері	40
Перелік міжнародних зобов’язань України в енергетичній сфері ...	43
ЄС: документи у сфері енергетичної стратегії	47
ПРО ПРОЕКТ.....	50

ПЕРЕДМОВА

Енергетична сфера – один з найважливіших і невід’ємних складників економічного комплексу України. Водночас енергетична безпека є одним з найслабших складників національної безпеки нашої держави. Головна причина цього – відсутність зв’язку між документом стратегії та діями на енергетичному ринку України.

Ще 2006 року було ухвалено Енергетичну стратегію України до 2030 року. Однак документи, які вироблялися після прийняття Стратегії, часто не узгоджувалися з нею, а практичні дії держави в енергетичній сфері, зокрема й на міжнародній арені, часто суперечили її положенням. Навіть більше, у Стратегії відсутні ефективні механізми її впровадження, належного контролю та покарання за невиконання їх.

Міжнародний центр перспективних досліджень як провідна неурядова організація України у сфері аналізу політики поклав собі за мету привернути увагу влади та бізнесу до необхідності вироблення стратегічного мислення та здійснення ключових реформ в енергетичному секторі держави. Тому енергетична безпека України – один із шести стратегічних пріоритетів МЦПД.

Для втілення цього пріоритету у квітні 2010 року за підтримки програми “Менше вуглецю – швидше зростання” Фонду стратегічного розвитку (Велика Британія) / (UK Strategic Programme Fund – Low Carbon, High Growth programme) розпочато реалізацію проекту “*Стратегія енергетичної безпеки України до 2030 року*”. Мета проекту – підготовка Зеленої книги у сфері енергетики (визначення кола проблемних питань) і Білої книги у сфері енергетики (алгоритм вирішення проблемних питань).

Аналітична записка “*Виклики для енергетичної безпеки України: сучасний стан – 2010*” пропонує огляд сучасного стану енергетичного сектору і стане основою для Зеленої книги “Проблемні питання енергетичної безпеки України до 2030 р.”

Аналітичну записку впорядковано з урахуванням результатів експертних обговорень під час круглого столу “Стратегічні пріоритети зміцнення енергетичної безпеки України до 2030 року”, що відбувся 28 травня 2010 року.

“*Виклики для енергетичної безпеки України: сучасний стан – 2010*” – це спроба діагностувати основні симптоми і проблеми української енергетики для розробки ефективного алгоритму вирішення їх та залучення

якнайширшого кола зацікавлених сторін до комплексного реформування української енергетики.

Електронну версію аналітичної записки *“Виклики для енергетичної безпеки України: сучасний стан – 2010”* і всі наступні документи в рамках проекту можна знайти на інтернет-сторінці МЦПД за адресою: http://www.icps.com.ua/key_issues/energy.html.

Базу даних документів енергетичної сфери розміщено за адресою: <http://www.icps.com.ua/base/energy.html>.

Автори висловлюють подяку всім учасникам обговорень, а також тим, хто письмово надав свої коментарі до аналітичної записки.

ГОЛОВНЕ

Після розпаду Радянського Союзу система планування і прийняття рішень у паливно-енергетичному комплексі залишилася в Російській Федерації, а частина великих підприємств і потужностей – в Україні. Внаслідок приватизації, яка мала б бути спрямована на залучення зовнішніх інвестицій, найприбутковіші енергетичні підприємства відійшли до українських олігархів, а державі залишилися неприбуткові або навіть збиткові. Ані українських, ані іноземних інвестицій ці підприємства не отримують.

Впливові гравці на полі енергетичної безпеки України, які формують або впливають на формування енергетичної політики нашої держави: влада України, міжнародні партнери, бізнес і споживачі. Жоден із цих гравців не захищає національних інтересів і досі не гарантує енергетичної безпеки держави.

Основними проблемами в енергетичній галузі України є корупція в галузі, відмінність декларованих пріоритетів державної енергетичної політики від реальних дій, недосконалість тарифної політики, відсутність зовнішніх інвестицій, існування енергетичної статистики, яка не відображає реальності. Контроль за діяльністю компаній – природних монополістів не здійснюється належним чином, хоча саме для цього було створено Національну комісію регулювання електроенергетики (НКРЕ). Нині НКРЕ фактично підпорядкована Уряду України, від якого вона мала б бути незалежною.

Енергетика в Україні перетворилася з економічного на політичний чинник, що заважає їй стати економічно конкурентоспроможною на міжнародному ринку. Європейський Союз зацікавлений в Україні як енергетичному партнері, але з ЄС Україна підписує лише меморандуми та спільні заяви, які не мають зобов'язального характеру. Натомість з Росією Україна підписує обов'язкові до виконання угоди, а українські компанії підписують з російськими контракти, які більше відповідають Енергетичній стратегії Росії, аніж України, поглиблюючи енергетичну залежність держави.

Розробка 2006 року Енергетичної стратегії стала вдалою спробою сформувати енергетичну політику в Україні, де за радянських часів її ніколи не було і не могло бути. Нині Енергетична стратегія є фундаментом, на якому потрібно будувати політику, спрямовану на забезпечення енергетичної безпеки України. Найнебезпечніші виклики для енергетичної безпеки України виникають у трьох сферах:

- *законодавча база* – через відсутність єдиного механізму прийняття законів та укладення міжнародних угод у сфері енергетики. Документи, що стають частиною нормативно-правової бази України, часто не відповідають вимогам європейського законодавства. Крім того, іноді важко простежити чіткий зв'язок між цілями документа й конкретними заходами, що мають бути вжитими для їх досягнення;
- *система управління енергетикою*, яка є неефективною і не забезпечує потреб української економіки;
- *сировинна база* – недостатність природних ресурсів і неможливість ефективного використання наявної сировинної бази.

Від кого залежить енергетична безпека України?

Енергетичну політику України формують державні органи влади залежно від нагальних і перспективних потреб та пріоритетів держави. Вагомий вплив на цю політику мають відносини з міжнародними партнерами (і не лише на енергоринку), а також успішність відстоювання бізнесових інтересів. Бізнес і споживачі також є зацікавленими сторонами.

Споживачами енергетики в Україні є всі – від кожного мешканця, який сплачує за послуги з надання електроенергії, газу, тепла, до великих промислових господарств і профспілок.

Серед бізнесу, який відстоює свої інтереси на українському енергетичному ринку, найвпливовішими є українські компанії *ДТЕК* і *Брінкфорд*, а також іноземні *Royal Dutch Shell*, *Лукойл*, АТ “ТВЕЛ”, “ТНК-ВР”, НК “Альянс-Україна” та “Укртатнафта”.

ДТЕК – “Донбаська паливно-енергетична компанія” – це перша приватна вертикально-інтегрована енергетична компанія України, до якої входять підприємства з видобутку вугілля, генерації та постачання електроенергії.

Групу Брінкфорд створено 1991 року. З 1997 року вона постачає тепловидільні елементи з Росії на українські АЕС і транспортує відпрацьовані ТВЕЛ на Красноярський гірничо-збагачувальний комбінат.

Royal Dutch Shell Group (RDS) – британсько-нідерландська нафтогазова компанія. 2009 року згідно з рейтингом *FORBES 2000* її визнано другою у світі за величиною – 3% світового видобутку нафти і 3,5% газу видобуває саме RDS.

Лукойл – російська нафтова компанія, яка вийшла на ринок України 1997 року, на сьогодні володіє понад 200 АЗС у 20 регіонах країни.

ВАТ “ТВЕЛ” – російська компанія, що постачає ядерне паливо для реакторів ВВЕР українських АЕС. 1997 року між ВАТ “ТВЕЛ” і ДП НАЕК “Енергоатом” було укладено контракт, що передбачає поставки ТВЗ до 2010 року включно.

“ТНК-ВР” – провідна російсько-британська нафтова компанія, що за обсягами видобутку нафти посідає десяте місце у світі. “ТНК-ВР” володіє компаніями, які займаються видобутком, переробкою та реалізацією нафтопродуктів.

НК “Альянс-Україна” – російська компанія, що володіє мережею підприємств на півдні та в центрі України з реалізації нафтопродуктів.

“Укртатнафта” – транснаціональна фінансово-промислова нафтова компанія, що займається розвідкою, добуванням і збутом нафтопродуктів. Створена 1994 року на базі АТ “Кременчукнафторгсинтез” і грошових вкладів та акцій нафтодобувних компаній Республіки Татарстан.

На український енергоринок для розроблення шельфу Чорного моря планують вийти й інші провідні світові компанії, такі як *Chevron, Exxon Mobil, Texaco, Marathon Oil, Vanco Prykerchenska*.

Органи державної влади фрагментарно поділили повноваження в енергетичному секторі

У формуванні державної політики у сфері енергетики, а отже і енергетичної безпеки України, беруть участь більш як п’ятнадцять державних інституцій.

Президент України є гарантом національної безпеки України. Його укази і розпорядження обов’язкові до виконання на території України, він може накладати вето на закони Верховної Ради. Президент є головою держави і від його дій чи бездіяльності залежить не лише енергетична, а й національна безпека.

Верховна Рада України ухвалює закони, затверджує державний бюджет і визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики держави. У питаннях паливно-енергетичного сектору парламенту підпорядковані Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки, Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства.

Міністерство палива та енергетики України (Мінпаливенерго) відповідає за стратегічне планування і бюджетування паливно-енергетичного комплексу, підтримує розробку пропозицій для адаптації українського енергетичного законодавства до директив ЄС. Мінпаливенерго було створено 2000 року і об’єднало в собі Міністерство енергетики України, Державний департамент з питань електроенергетики України, Державний департамент нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України і Державний департамент з питань ядерної енергетики України. Мінпаливенерго контролює основні енергетичні активи у секторі централізованого теплопостачання, а також у нафтовому, газовому та електричному секторах. Йому підпорядковані НАК “Нафтогаз” і НАК “Енергетична компанія України”.

Міністерство вугільної промисловості України (Мінвуглепром) відповідає за ефективне управління і розподіл бюджету між вугільними підприємствами, приватизацію вугільної промисловості, реструктуризацію та закриття неприбуткових шахт. Мінвуглепром створено 2005 року після реструктуризації Міністерства палива та енергетики.

Міністерство регіонального розвитку та будівництва України (Мінрегіонбуд) серед іншого відповідає за надання послуг централізованого тепlopостачання та впровадження енергоефективності та енергоощадних технологій у житловому фонді. Мінрегіонбуд створено 2007 року після реорганізації Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства.

Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС) захищає від наслідків Чорнобильської катастрофи та запобігає надзвичайним ситуаціям.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України (Мінприроди) відповідає за раціональне використання природних ресурсів і зменшення викидів парникових газів у паливно-енергетичному комплексі, за екологічну, радіаційну та ядерну безпеку України.

Міністерство економіки України (Мінекономіки) окрім формування і впровадження енергетичної політики займається також координацією економічного співробітництва України та ЄС, вирішує політичні питання у паливно-енергетичному комплексі.

Окрім міністерств Кабінету Міністрів також підпорядковані інші державні інституції:

Національна комісія регулювання електроенергетики України (НКРЕ), створена 1994 року для ліцензування та регулювання цін у електроенергетиці. Нині НКРЕ видає ліцензії на виробництво, продаж і транспортування електроенергії, теплової енергії, нафти та газу, визначає ціни на електроенергію атомних, вітрових і гідроелектростанцій. НКРЕ встановлює розміри відпускних цін на газ, тарифи на постачання, транспортування та зберігання газу, а також на транспортування нафти і нафтопродуктів.

Державний комітет ядерного регулювання України (ДКЯР) відповідає за ядерну безпеку України, контролює впровадження законів, норм і правил у цій сфері, видає дозволи та ліцензії, контролює процес виведення з експлуатації Чорнобильської атомної електростанції.

Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР) створено 2005 року замість Дер-

жавного комітету України з енергозбереження. НАЕР формує державну політику з використання енергії, енергоефективності, відновлюваних та альтернативних джерел енергії.

То хто, за такої кількості інституцій, відповідає за енергетичну безпеку України?

Для координації діяльності органів виконавчої влади в енергетичній сфері 7 липня 2010 року утворено *Міжвідомчу комісію з питань розвитку енергетики під керівництвом Першого Віце-прем'єр-міністра України*.

Основні завдання Комісії:

- забезпечення координації заходів з розвитку інфраструктури для транспортування енергетичних ресурсів;
- організація роботи з оптимізації структури енергетичного балансу держави;
- створення сприятливих економічних умов для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у сферу енергетики;
- розгляд питань щодо необхідності та доцільності розміщення об'єктів традиційної та альтернативної (відновлюваної) енергетики в регіонах для поліпшення енергозабезпечення споживачів.

Останні події

9 липня 2010 року Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про Національну комісію регулювання ринку комунальних послуг України (НКРКП)".

Комісії надається право затвердження тарифів на теплову енергію, послуг централізованого водопостачання та водовідведення. Вона здійснює ліцензування господарської діяльності з виробництва теплової енергії (крім діяльності з виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях), транспортування її магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами.

Із прийняттям цього закону зроблено крок у напрямі **централізації тарифної політики держави**: відповідальність за підвищення тарифів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення несе Кабінет Міністрів України, а не органи місцевого самоврядування, як це було раніше.

Проте досі чітко не розмежовані функції новоствореного органу та НКРЕ, яка встановлює ціни на газ та електроенергію, які є вагомим складником тарифів на тепло- і водопостачання.

У прикінцевих положеннях Закону передбачено, що до закінчення процесу формування Національної комісії регулювання ринку комунальних послуг України (1 січня 2011 року) функції державного регулювання у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення буде виконувати НКРЕ.

13 липня 2010 року НКРЕ збільшила на 50% відпускні ціни на природний газ для населення й ціну газу для підприємств теплоенергетики, що забезпечують опалення й гаряче водопостачання населення. Підвищені ціни діють з 1 серпня 2010 року. Рішення прийнято для у відповіднення тарифів до їхньої реальної собівартості на вимогу Міжнародного валютного фонду.

Підвищення відпускної ціни на газ спричинить підвищення тарифів на тепло та гарячу воду.

Міжнародні партнери: між Росією, Європейським Союзом і США

Територіальне розташування, природні ресурси і спадок потужностей енергетичної системи, який залишився від Радянського Союзу, роблять Україну економічно привабливим міжнародним партнером. Однак не всі ці партнерства однаково вигідні для України.

Росія заробляє на енергетичній неефективності України

Україна – один з найбільших споживачів енергоресурсів Росії. Крім того, наша держава є однією з найбільших держав-транзитерів російських енергоносіїв. Тому Росія намагається бути одним з ключових гравців на енергетичному ринку України.

Ще 2003 року Росія прийняла Енергетичну стратегію до 2020 року (Розпорядження уряду РФ від 20 серпня 2003 року № 1234-р), згідно з якою Росія обрала курс на активну присутність на українському енергетичному ринку. У стратегії, зокрема, було визначено цілі енергетичної політики Росії: зміцнення позицій держави на світових енергетичних ринках, максимально ефективна реалізація експортних можливостей російського ПЕК, забезпечення недискримінаційного режиму зовнішньоекономічної діяльності в енергетичному секторі, вільний доступ російських енергетичних компаній до закордонних ринків енергоресурсів і фінансових ринків, провідних енергетичних технологій.

У листопаді 2009 року з урахуванням досвіду реалізації попередньої стратегії було ухвалено Енергетичну стратегію Росії до 2030 року (Розпорядження уряду РФ від 13 листопада 2009 року № 1715-р). У підрозділі “Зовнішня енергетична політика” зазначено, що однією з основних проблем у цій сфері залишається “збереження залежності російського експорту від країн-транзитерів”. Для досягнення стратегічної мети зовнішньої енергетичної політики необхідна “диверсифікація експортних енергетичних ринків” і “закріплення позицій провідних російських енергетичних компаній за кордоном”.

Нині російська сторона проявляє активну зацікавленість у підприємствах українського енергетичного сектору задля відновлення “галузевого” принципу енергетичної політики. На думку деяких аналітиків, Росія прагне здобути контроль над газотранспортною системою України, її газовими сховищами і покладами газу на чорноморському шельфі.

Європейський Союз вкладає гроші в експорт норм і стандартів

Європейський Союз досі не став ключовим гравцем на українському енергетичному ринку, хоча Україна є учасником низки ініціатив ЄС у сфері енергетики. Найважливіші з них:

- *Енергетична хартія*, підписана 17 грудня 1991 року і ратифікована Україною 6 лютого 1998 року. Однак проект Протоколу про транзит досі не узгоджено та до його прийняття немає реального зобов'язального механізму гармонізації інтересів між добувачами, транзитерами та споживачами енергоносіїв.
- *Меморандум про розуміння між Україною та ЄС у сфері енергетики*, підписаний 1 грудня 2005 року під час саміту Україна–ЄС, став основним двостороннім документом щодо співробітництва в енергетичній галузі. Меморандум передбачає здійснення реформ і спільних заходів для увідповіднення енергетичної системи України до системи ЄС, але не зобов'язує до цього.
- *Спільна Заява за результатами Спільної міжнародної конференції ЄС–Україна щодо модернізації газотранспортної системи України*, підписана 23 березня 2009 року у Брюсселі. Спільна Заява досі не реалізується через відсутність державних гарантій від України для отримання позики на модернізацію газотранспортної системи України, відсутність нагальної потреби в її модернізації та впевненості у збільшенні обсягу транспортування газу після її завершення.
- *Договір про Енергетичне співтовариство*, до якого Україну прийнято на засіданні Ради Міністрів Енергетичного співтовариства у грудні 2009 року. Україна досі не ратифікувала Протокол про приєднання до Енергетичного співтовариства.
- *Східноєвропейське партнерство щодо енергоефективності та довкілля*, до якого Україна приєдналася 26 листопада 2009 року. Ініціатива передбачає створення Фонду 100 млн євро у рамках Європейського банку реконструкції та розвитку. Щоб долучитися до Східноєвропейського партнерства Україна зобов'язана вкласти у Фонд впродовж п'яти років 10 млн євро, а для цього передбачити в держбюджеті на 2010 рік принаймні 2 млн євро. Передбачення коштів у бюджеті не означає, що їх буде вкладено у Фонд.

Європейський Союз надав Україні бюджетну підтримку в розмірі 87 млн євро на реалізацію Енергетичної стратегії України.

Офіційні представники ЄС також уже не раз заявляли про бажання виділити кошти на підтримку енергетичного сектору України. Зокрема під час візиту 9 липня 2010 року до України Президент Європейської Ради Герман ван Ромпей вкотре заявив про готовність ЄК надати макрофінансо-

ву допомогу Україні в розмірі до 610 млн євро¹. Частина цих коштів повинна піти на фінансування енергетичних проєктів.

США виконують в Україні власні стратегічні завдання

США завжди проявляли велику зацікавленість у присутності на енергетичному ринку України. Водночас особливістю енергетичної політики США на українському напрямку завжди було бажання домогтися виконання власних стратегічних завдань, часто без урахування українських інтересів. Наприклад, наприкінці 1990-х років США здійснювали тиск, щоб не допустити участь України в побудові Бушарської АЕС. У результаті Україна відмовилася від участі у проєкті, не отримавши за це обіцяних компенсацій.

2000 року також під тиском США Україна прийняла остаточне рішення щодо закриття Чорнобильської АЕС – знову за відсутності будь-яких компенсацій.

Під час участі Президента України в саміті з питань ядерної безпеки у квітні 2010 року США досягли чергової мети – Україна прийняла рішення позбутися всіх запасів високозбагаченого урану до наступного саміту з цих питань, який відбудеться 2012 року. Вивезення великої частини запасів передбачено вже 2010 року. Для виконання цієї мети США обіцяли необхідну технічну та фінансову допомогу. Йшлося також про те, що в Україну після переробки високозбагаченого урану буде частково повернено низькозбагачений уран для його подальшого використання в наукових цілях.

Під час візиту до України 2 липня 2010 року Державний секретар США Гілларі Клінтон заявила, зокрема, що великий обсяг американських інвестицій надалі здійснюватиметься в енергетичний сектор України. Крім того, під час засідання українсько-американської Комісії зі стратегічного партнерства було прийнято рішення заснувати окрему робочу групу для розгляду подальших можливостей співпраці двох держав у сфері мирної ядерної енергетики.

¹ Заяви Президента України Віктора Януковича та Президента Європейської Ради Германа ван Ромпея на спільній прес-конференції, <http://www.president.gov.ua/news/17617.html>.

Виклики для ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ України в ЗАКОНОДАВСТВІ

Українське законодавство, яке має гарантувати енергетичну безпеку України, поєднало демократичні формулювання законів із застарілими механізмами їх втілення, що залишилися від радянських часів. За демократичними гаслами не завжди стоять демократичні процедури їхньої реалізації. Через відсутність єдиної законотворчої процедури українське енергетичне законодавство досі не відповідає у повній мірі європейським аналогам.

Недосконалість українського законодавства зумовлює такі проблеми в енергетичній сфері:

- відсутність структурних реформ в енергетичному секторі;
- відсутність системи контролю за стратегічними державними рішеннями;
- корумпованість енергетичного сектору;
- відсутність контролю за природними монополіями і незалежного регулювання їхньої діяльності;
- неефективність тарифів для підприємств і населення.

Енергетична стратегія 2006 року – підґрунтя для формування енергетичної політики держави

Прийняття Енергетичної стратегії України стало спробою вирішити частину законодавчих проблем і вивести українську енергетику на новий рівень.

Енергетична стратегія України до 2030 року була впроваджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 145 від 15 березня 2006 року.

Енергетичну стратегію від 2006 року спрямовано на:

- збільшення рівня споживання електроенергії на громадянина України і зменшення – на одиницю ВВП. Нині в Україні показник споживання енергії на одиницю ВВП в 3,9 рази більший, аніж в ЄС;
- використання географічного розташування та привабливих умов для транспортування нафти та газу до європейських країн;

- продаж у Європу електроенергії, якою Україна може забезпечити територію завбільшки в дві–три Словаччини;
- посилення контролю держави для захисту інтересів енергоспоживачів;
- організаційно-правові зміни для регулювання, запобігання зловживанням тарифною політикою і контролю за діяльністю компаній, що є природними монополіями;
- зменшення енергозалежності України через:
 - ◇ збільшення обсягів добування нафти і газу;
 - ◇ будівництво нових потужностей і модернізацію старих для збільшення видобування бурого вугілля та його спалення;
 - ◇ використання транспортного потенціалу;
 - ◇ розбудову газопроводу “Богородчани–Ужгород” зі 120 млрд до 140 млрд м куб. на рік;
 - ◇ зменшення споживання газу до 45–48 млрд м куб до 2020–2030 років;
 - ◇ збільшення обсягів споживання електроенергії;
 - ◇ виробництво елементів ядерного палива (окрім збагачення);
 - ◇ модернізацію атомних електростанцій.

Через відсутність економічної стратегії України та стратегічного планування загалом Енергетична стратегія не мала зв'язку з іншими сферами життя країни. Під час написання Стратегії не бралися до уваги аналогічні документи, які формувалися та оновлювалися в той самий час у сусід-

У Стратегії було вироблено правильні напрями розвитку сектору, але її не використовували і не доопрацьовували

ніх країнах. За більш як чотири роки, що минули з часу прийняття Енергетичної стратегії, розроблено низку Концепцій Державних програм, хоча жодної Державної програми досі не прийнято. Підписано низку міжнародних угод у енергетичній сфері, жодні з яких не виконані повністю та не узгоджуються повною мірою зі Стратегією.

У Стратегії на час її створення було вироблено правильні напрями розвитку сектору, але після написання вона належним чином не використовувалася та не було здійснено жодних спроб щодо її доопрацьовування.

У Стратегії відсутня ієрархія пріоритетів енергетичного комплексу України. Іноді вона більше нагадує збірник побажань галузевих лобі, аніж комплексний документ. Через галузевий підхід до написання в ній від-

сутня синергія: Стратегія описує дії окремих органів влади в енергетичній сфері, її розділи не узгоджені між собою, ключові цифри у розділах відрізняються.

Наявна Енергетична стратегія не задає жорсткого і чіткого курсу на забезпечення енергоефективності та переходу на альтернативні джерела енергії, не пропонує способів досягнення енергетичної незалежності і безпеки України. Вона передбачає збільшення використання енергетичних ресурсів, отримання більших прибутків від фінансових потоків у енергетиці, водночас не спрямована на збільшення інвестицій. Без інвестицій в українську енергетичну систему, які можна отримати лише забезпечивши вільний енергетичний ринок, Стратегія залишається лише побажаннями на папері.

У Стратегії відсутня взаємозалежність та ієрархія пріоритетів

Прийняття Енергетичної стратегії України 2006 року не стало гарантією її виконання.

Існує два варіанти поліпшення стратегічного планування в енергетичній сфері:

- вдосконалити і модернізувати наявну стратегію на основі іншого методологічного підходу;
- запропонувати нову стратегію, зрозумілу всім і прийнятну всіма, що відповідатиме на сучасні виклики перед Україною та об'єднає всі пріоритети, цілі і завдання всіх написаних стратегій, концепцій, програм у сфері енергетичної безпеки.

Виклики для ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ України в управлінні

Енергетика нині відіграє вирішальну роль для України, але її заполітизованість не може гарантувати енергетичної безпеки для України та економічну конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Закрита і непублічна робота влади у цій сфері сприяє корупції, розкраданню коштів і експлуатації енергетичної залежності України. Загострюються проблеми, пов'язані з державним управлінням:

- відсутність якісної та ефективної системи управління енергетичною сферою;
- відсутність облікової системи споживання енергоресурсів, зокрема газу, яка забезпечує контроль за якістю надання послуг і ефективністю системи;
- нерозвиненість видобувної галузі;
- недиверсифікованість постачання енергоносіїв;
- у державній власності залишаються лише неефективні енергетичні компанії.

Система керування енергетикою залишилася в Росії

Після розпаду Радянського Союзу система планування і прийняття рішень у паливно-енергетичному комплексі залишилася в Росії, а підприємства і потужності – в Україні

Після здобуття Україною незалежності почалися трансформації в усіх сферах життя країни. В економіці відбувався перехід від командно-адміністративної до ринкової системи, що відповідала демократичному політичному устрою. Реорганізація потребувала стратегії, але в основі мала лише план переходу України на ринкові відносини. Через відсутність комплексного бачення перехід відбувався фрагментарно і безсистемно.

Енергетичну систему України було збудовано за часів Радянського Союзу як елемент загальної системи енергозабезпечення СРСР. Технологічна база, підходи до стратегічної підготовки фахівців, наукові та технічні школи, обладнання тощо були однаковими в Україні та Росії – технологічно це спрощувало співпрацю держав. Проте після розпаду Радянського Союзу система планування і прийняття рішень у паливно-енергетич-

ному комплексі залишилася в Росії, а частина підприємств і потужностей – в Україні.

Організаційна структура паливно-енергетичного комплексу ще з радянських часів була вертикальною і відповідала плановій економіці. На території України концентрувалася велика частина енергетичного потенціалу СРСР для співпраці із Західною і Східною Європою. В Україні було збудовано атомні, теплові, гідроелектростанції, розроблено вугільний комплекс – усі вони виробляли 50–55 млн кВт/г на рік, що перевищувало і перевищує вдвічі споживчі потреби українців.

Після здобуття незалежності України почався процес приватизації підприємств енергетичного сектору, але приватизувалися тільки економічно привабливі підприємства. Нині 90% підприємств, які перебувають у підпорядкуванні Міністерству палива та енергетики, неефективні.

Усі процеси реструктуризації, реорганізації та приватизації відбувалися під гаслом залучення численних інвесторів. Проте після приватизації українська енергетика не отримала прогнозованих інвестицій.

Виклики для ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ України, пов'язані з РЕСУРСАМИ

Проблема нестачі природних ресурсів виникла через неефективне державне управління енергетичною галуззю і відсутність стратегічного планування використання ресурсів. Як результат вугілля добувають у нелегальних “копанках”, а перспективні поклади нафти і газу держава не використовує – для видобутку їх немає необхідних технологій і фінансових ресурсів.

Енергоресурси

Реорганізація і реструктуризація енергетичної сфери після здобуття незалежності лише поглиблювала енергозалежність від імпорту енергоресурсів. Незважаючи на наявність на її території покладів нафти, газу, вугілля, сланцевого газу, Україна є енергодефіцитною країною, бо задовольняє власні потреби в енергоресурсах лише наполовину:

- нафти видобуває 10–12% загального споживання;
- природного газу – 20–25%;
- вугілля – 90–92%.

Експерти стверджують, що якби Енергетичну стратегію 2006 року було належним чином втілено, Україна змогла б цілком забезпечувати себе енергоресурсами та експортувати їх у Європу за конкурентоспроможними цінами. Натомість нині ми залежимо від енергоресурсів Росії, зокрема на 75–80% від імпорту російського газу і 85–90% – нафти.

Газ, нафта, вугілля: невикористані можливості

Ресурси газу в Україні:

- 5,4 трлн м куб. природного газу
- 400 млн тонн газового конденсату

Обсяги видобутку газу:

- 1997–2000 рр. – 18 млрд м куб./рік
- 2009 р. – 21,2 млрд м куб./рік

Газ. Україна має великі поклади газу, але найбільші газові родовища України вже перебувають на завершальній стадії використання.

За шість місяців 2010 року власний видобуток газу було скорочено на 6,8% порівняно з відповідним періодом 2009 року. У зв'язку з пов-

ним виснаженням запасів завершено розробку восьми газових родовищ, на яких створено підземні сховища.

Попри достатні поклади газу для забезпечення споживання в Україні, через відсутність фінансування геологорозвідувальних робіт зменшуються обсяги його видобутку. Україна не має заводу з розрідження природного газу. Можливості і ресурси у шельфі Чорного моря не використовуються. Роботу над розробкою родовищ сланцевого газу, які, за прогнозами експертів, здатні забезпечити Україну газом на 30 років, не розпочато – для того, щоб видобуток цього газу вийшов на комерційні обсяги, потрібно ще 15–20 років.

Останні події

8 липня 2010 року Верховна Рада України прийняла Закон “Про засади функціонування ринку природного газу”.

Законом визначаються правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку природного газу. Ринок природного газу визначено законом як сукупність правовідносин, що виникають у процесі купівлі-продажу природного газу, надання послуг з його транспортування, зберігання, розподілу та постачання.

Закон чітко розмежує функції транспортування, розподілу та постачання природного газу. Згідно зі статтею 16 закону, газорозподільне підприємство не може одночасно займатися діяльністю з видобування, постачання, зберігання і транспортування природного газу. 1 січня 2012 року має розпочатися перший етап – відокремлення функцій розподілу та постачання природного газу.

Закон запроваджує сувору процедуру обліку газу. У статті 11 передбачено, що відпуск природного газу споживачам здійснюється за умови наявності вузла обліку природного газу.

Законом чітко визначено підстави відповідальності за порушення законодавства з питань функціонування ринку природного газу, зокрема визначено перелік таких правопорушень і санкції за їхнє вчинення.

Ресурси нафти в Україні:

- 850 млн тонн

Обсяги видобутку нафти:

- 1998-2004 рр. – 3,7–4,2 млн тонн/рік
- 2009 рр. – 3,6 млн тонн/рік

Нафта. Упродовж останніх десяти років видобуток нафти в Україні скорочувався. Родовища нафти виснажено на 85–90%, але геологорозвідувальні роботи не фінансуються. Якість сировини в українських родовищах постійно знижу-

ється². Через ризикованість геологорозвідки приватним компаніям дозволено реалізовувати знайдені продукти, але держава прибутків не отримує. Зовнішні інвестиції відсутні. Чорноморські родовища досі не розробляються.

Технологія переробки нафти на нафтопереробних заводах в Україні застаріла і неефективна. Виробництво мазуту, який раніше використовували для теплових електростанцій, нині нерентабельне. Глибинну переробку нафти роблять тільки на модернізованому Одеському нафтопереробному заводі. Однак на роботу нафтопереробних заводів держава не має впливу, оскільки всі вони перебувають у власності приватних компаній.

Прикерченська нафтогазоносна ділянка

У грудні 2005 року Уряд України оголосив конкурс на право укладання угоди про розподіл продукції (УРП). Її видобуток здійснюватиметься на шельфі Чорного моря в межах Прикерченської нафтогазоносної ділянки обсягом 13 тисяч квадратних кілометрів. Стратегічних покладів газу і нафти достатньо для забезпечення потреб України протягом щонайменше ста років.

У квітні 2006 року переможцем конкурсу було визнано *Vanco International*, дочірню компанію американської *Vanco Energy Company* з розміром статутного фонду 12 тис. дол. США.

19 жовтня 2007 року з компанією *Vanco International* було підписано Угоду про розподіл продукції.

У жовтні 2007 року *Vanco International* поступилася своїми правами та обов'язками компанії *Vanco Prykerchenska*, створеній у серпні того самого року.

Власниками *Vanco Prykerchenska* з рівною пайовою участю були компанії *Vanco International*, *DTEK Holdings Limited*, *Shadowlight Investments Limited*, *Integrum Technologies Limited*.

² Энергетика: История, настоящее и будущее. Т. 1. От огня и воды к электричеству. – Киев, 2005. – С. 273.

5 грудня 2007 року Міністерство охорони навколишнього природного середовища, видало *Vanco Prykerchenska* ліцензію на геологічне вивчення, дослідно-промисловий і промисловий видобуток нафти, газу і газоконденсату в межах Прикерченської ділянки.

2008 року після зміни Уряду Мінприроди виявило низку порушень законодавства України, допущених під час конкурсу на право укладання УРП, у процесі видачі *Vanco Prykerchenska* ліцензії, а також факти порушення *Vanco International* деяких положень УРП.

Наказом від 25 квітня 2008 року Мінприроди анулювало ліцензію, видану *Vanco Prykerchenska*, а Кабінет Міністрів вирішив вийти з угоди з *Vanco International*. У відповідь компанія *Vanco Prykerchenska* оскаржила рішення Уряду в суді.

2010 року після зміни Уряду було оголошено про намір домагатися мирової угоди з *Vanco Prykerchenska*³.

8 липня 2010 року Окружний адміністративний суд Києва визнав компанію *Vanco International* законним переможцем конкурсу щодо Прикерченської ділянки надр континентального шельфу Чорного моря. Було також ухвалено рішення щодо можливості укладання мирової угоди нинішнього Уряду України з компанією *Vanco Prykerchenska*.

Вугілля. Україна володіє запасами вугілля, яких може вистачити на 100 років. Проте продуктивність видобутку вугілля низька, а собівартість – висока. Технічний стан вугільних шахт на межі катастрофічного. Вугільна галузь потребує збільшення інвестицій.

Великі сегменти галузі фактично підконтрольні певним промисловим групам, хоча вугільна галузь формально є власністю держави. Підприємства зношуються, а кількість кваліфікованих робітників гірничих професій зменшується. Вугільна галузь потребує модернізації та реструктуризації для підвищен-

Гірничо-геологічні умови:

- 55% шахт працюють на глибині понад 600 м
- 30% – понад 800 м
- 11% – понад 1000 м

Обсяги видобутку газу:

- 90% шахт – газові
- 45% – небезпечні за раптовими викидами, гірничими ударами
- 70% – небезпечні за вибуховістю вугільного пилу

³ <http://www.interfax.com.ua/rus/eco/38559/>

Виробнича потужність системи:

- Тільки 20% шахт мають виробничу потужність понад 900 тис. тонн, що відповідає сучасним нормам

Потужність вугільних пластів:

- В Україні 85% шахт розробляють пласти з потужністю до 1,2 м, з них 32% – із потужністю до 0,8 м
- у Росії – 1,5 м
- у США – 2,0–2,2 м
- у Австралії – 2–3 м
- у Китаї – до 3,5 м

ня рентабельності сектору та конкурентоспроможності українського вугілля. Відпускні ціни на вугілля навіть не забезпечують відшкодування витрат на його видобуток.

Видобуток і переробку вугілля в Україні здійснюють переважно у Донецькому, Львівсько-Волинському вугільних і Придніпровському буровугільному басейнах. На території Донецької, Луганської та Дніпропетровської областей діють нелегальні шахти – “копанки”. Вони з’явилися після закриття в

малих містах шахт, які були єдиним місцем зайнятості населення.

Вугільна промисловість забруднює довкілля відходами вуглевидобування і вуглезбагачення, викидами шкідливих речовин в атмосферу та воду. Якщо в Україні збільшити частку вугілля в паливно-енергетичному балансі з 22%, як це було 2005 року, до 33% 2030 року, як заплановано в Енергетичній стратегії України, це призведе до збільшення викидів парникових газів вдвічі⁴.

Збільшення фактичних питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів у I півріччі 2009 року на видобуток:

- 1 т сирової нафти – збільшилися на 12,7% і становлять 58,2 кг у. п./т
- 1 т кам’яного неагломерованого вугілля – збільшилися на 6,1% і становлять 38,8 кг у. п./т
- 1 т марганцевої руди – збільшилися на 15,4% і становлять 57,3 кг у. п./т проти 49,7 кг у. п./т 2008 року
- 1 тис. м куб. природного газу в рідкому або газоподібному стані – зменшилися на 6,1% і становлять 10,8 кг у. п./тис. м куб.

⁴ Проблеми вугільної промисловості України та викиди парникових газів від видобутку й споживання вугілля: Доповідь. – Київ, 2010. – С. 7.

Ядерна енергетика: українські АЕС відповідають міжнародним стандартам енергетичної безпеки

Після катастрофи на Чорнобильській АЕС на забезпечення професійної підготовки персоналу і високого рівня експлуатації атомних електростанцій надходили великі інвестиції. Нині українська школа атомної енергетики поряд із французькою вважається найкращою за якістю підготовки фахівців. Україна посідає сьоме місце у світі та четверте в Європі за кількістю атомних реакторів та їхньою сумарною потужністю. Нині в експлуатації перебуває 15 атомних енергоблоків, зосереджених на чотирьох атомних електростанціях: Хмельницькій, Рівненській, Запорізькій і Південноукраїнській. 13 енергоблоків – з реакторами ВВЕР-1000, два – нового покоління ВВЕР-440.

На початку жовтня 2009 року МАГАТЕ провів останню експертну місію для оцінки стану безпеки на кожному з 15-ти діючих енергоблоків. В цілому результати оцінки безпеки українських АЕС продемонстрували повну відповідність міжнародним стандартам і вимогам МАГАТЕ NS-R-1 з ядерної безпеки.

Україна сьогодні продовжує будівництво нових атомних реакторів, зокрема на Рівненській і Хмельницькій АЕС. До цього процесу долучаються інші держави, зокрема Росія. “Сбербанк Росії” та російська державна компанія “Росатом” розглядають можливість створення спільного підприємства для завершення будівництва двох ядерних реакторів на Хмельницькій АЕС. Наприкінці червня 2010 було повідомлено про виділення Сбербанком кредиту у розмірі 2 млрд дол. США на добудову цих енергоблоків.

Іншим важливим перспективним завданням у сфері розвитку ядерної енергетики є будівництво заводу, який би виготовляв з урану ядерне паливо для роботи атомних електростанцій. В українців існує міф, що енергія атомних станцій дешева, оскільки Україна має власні поклади урану. Насправді ціна ядерної енергії включає в себе витрати на виробництво ТВС (тепловидільних складок) і витрати на захоронення твердих відходів, що є джерелами іонізуючого випромінювання.

Згідно з Енергетичною стратегією, Україна планувала до 2014 року збудувати власний завод із виробництва ядерного палива. У вересні 2009 року Кабінет Міністрів України затвердив державну цільову програму “Ядерне паливо України”, за якою будівництво заводу з виробництва ядерного палива планується завершити 2013 року.

Водночас варто врахувати, що відповідно до чинного законодавства прийняття рішень про будівництво будь-якого ядерного об’єкта можливе

лише після прийняття відповідного закону. Дозвіл на проектування таких об'єктів також надає Верховна Рада.

Останні події

5 травня 2010 року Прем'єр-міністр Микола Азаров зазначив, що Україна домовилася з Росією про спільне будівництво заводу з виробництва ядерного палива.

У червні голова російської держкорпорації "Росатом" Сергій Кірієнко заявив про зацікавленість російської сторони у спільній реалізації будівництва такого заводу.

Ще у лютому 2009 року про свою готовність брати участь у реалізації проекту будівництва заводу заявляла також американська компанія *Westinghouse*.

18 червня 2010 року на засіданні Міжвідомчої комісії при Міністерстві палива та енергетики було затверджено процедуру конкурсу з відбору технології та партнера з будівництва заводу з виробництва ядерного палива.

21 червня 2010 року Комісія надала учасникам конкурсу – російському ВАТ "ТВЕЛ" і американській *Westinghouse Electric Company* – документи, необхідні для підготовки конкурсних пропозицій. Учасники конкурсу повинні надати свої пропозиції до 21 липня 2010 року.

Неконкурентоспроможність української електроенергетики

Об'єднана енергетична система України (надалі – ОЕС) є однією з найбільших енергосистем Європи. ЄС зацікавлена в інтеграції електромереж і створенні єдиного ринку електроенергії, оскільки в Україні є енергогенеруючі потужності, що залишилися ще з радянських часів. Українську енергетику імпортують Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина.

Об'єднана енергетична система України включає:

- вісім регіональних електроенергетичних систем
- 1 млн км ліній електропередач
- 24 обласні акціонерні енергопостачальні компанії (обленерго), компанії АР Крим, Києва, Севастополя

Енергетична стратегія України 2006 року передбачала, за умови входження енергетичної системи України в режим паралельної роботи з енергосистемою ЄС, суттєве збільшення експортних можливостей (від 11,35 млрд кВтг 2010 року до 25 млрд

кВтг 2030 року)⁵. Однак на відміну від Росії, яка запланувала інвестувати у модернізацію 80 млрд дол. США впродовж 20 років, Україна не має програми модернізації електросистеми. А на оптовому ринку електроенергії її борг становить більш як 16 млрд дол. США.

Україна вже має позитивний приклад можливості успішної інтеграції електромережі з європейською. “Острів Бурштинської ТЕС” з липня 2002 року працює у паралельному режимі з об’єднаною енергосистемою Європи UCTE. Під час реалізації програми здійснено модернізацію об’єктів “острова” для доведення їх до стандартів, прийнятих в UCTE, і забезпечення режиму паралельної роботи.

Для входження до європейського електроенергетичного ринку проводиться робота з приєднання Об’єднаної енергетичної системи України до європейського Об’єднання з координації передачі електроенергії. У рамках досягнутих домовленостей щодо синхронного об’єднання української і молдавської енергосистем з континентальною європейською енергосистемою ENTSO-E зараз опрацьовується проект контракту між Міністерством палива та енергетики України і ENTSO-E, результатом якого стане Каталог заходів, необхідних для інтеграції ОЕС України до енергетичного об’єднання європейських держав.

Острів Бурштинської ТЕС

⁵ Резнікова Н.В. Забезпечення енергетичної безпеки України в контексті досвіду країн ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2007. – Вип. 71. Ч. 1. – С. 107–113.

Альтернативні джерела енергії виходять на ринок

Серед пріоритетних для України видів альтернативних джерел енергії є вітрова, мала гідроенергетика, біоенергетика, сонячна, геотермальна енергетика та альтернативні гази. Нині альтернативна енергетика задовольняє лише 1–2% потреб України в енергоресурсах. Її регулює відповідне законодавство:

- Закон України “Про альтернативні види рідкого й газоподібного палива” від 14.01.2000 р. № 1391-XIV.
- Постанова КМУ “Про затвердження програми “Етанол” від 04.07.2000 р. № 1044.
- Закон України “Про альтернативні джерела енергії” від 20.03.2003 р. № 555-IV.
- Указ Президента “Про заходи щодо розвитку виробництва палива з біологічної сировини” від 26.09.2003 р. № 1094/2003.
- Постанова КМУ “Про затвердження Програми розвитку виробництва дизельного біопалива” від 22.12.2006 р. № 1774.

Вітрова енергія. Україна має власні розробки ліцензійних вітроенергетичних установок (ВЕУ) та власне промислове виробництво. Загалом в Україні працює вісім вітрових електростанцій (ВЕС) у Криму, Приазов’ї та в Карпатському регіоні.

Теоретичний вітропотенціал українських територій становить 330 млн ГВт. Це у 6 000 разів більше, ніж загальна потужність, яку нині генерує наша енергосистема. Проте фактична, тобто техніко-економічна, ефективність ВЕУ низька. Наприклад, потужність Новоазовської станції становить 21,795 ГВт. Це не дає змоги вітровій енергії конкурувати з традиційними видами енергії.

Мала гідроенергетика. Україна має потужні ресурси гідроенергії малих рік – близько 63 тисячі малих рік, потенціал яких становить до 28% загального гідропотенціалу України. Розвиток малої гідроенергетики сприяє децентралізації енергосистем і вирішенню проблеми енергопостачання важкодоступних сільських районів. Наприклад, на території Західної України мікро- і міні-ГЕС можуть стати основою енергозабезпечення. Мала гідроенергетика потребує незначних капітальних витрат і дає дешеву та екологічно чисту енергію, проте досі не розвивається через відсутність державної підтримки.

Біоенергетика та біопаливо. Біоенергетичні ресурси, які має Україна, можна використовувати для виробництва біогазу, біодизеля, біоетанолу, твердих паливних брикетів тощо. До біоенергетичних ресурсів належать

відходи лісового господарства, сільгоспгосподарства, побутові відходи, а також спеціально вирощений ріпак.

Україна вирощує ріпак на експорт у ЄС, де за законом на кожній заправці повинно бути принаймні 10% біопалива. Оскільки ріпак змінює структуру землі і швидко виснажує її, європейським країнам вигідніше експортувати ріпак з України. Для власного використання ріпака в Україні відсутні технічні умови і регламенти на виробництво, зберігання та застосування біодизельного пального, не створено умов для залучення інвестицій у будівництво заводів.

Сонячна енергія. Раніше 10% світового виробництва сонячного кремнію було зосереджено в Україні. Проте європейці, облаштувавши теплові генератори на дахах своїх будинків, використовують сонячне тепло для опалення і нагрівання води, а в Україні таку практику лише починають застосовувати. Для вироблення енергії сонячні колектори випускають підприємства України, а фотоелектричні установки щойно вийшли на ринок як альтернатива до експортованих із Китаю.

Геотермальна енергетика. На Закарпатті та в Криму, де геотермальна енергетика має найбільші перспективи для розвитку, використовують лише 2% її потенціалу. Перспективним є спорудження рентабельних і екологічно чистих ГеоТЕС, які окупаються менш як за п'ять років. Геотермальні води можна використовувати для опалення та гарячого водопостачання.

Альтернативні гази. *Синтез-газ* отримують із бурого вугілля, відходів переробки кам'яного вугілля, торфу тощо. В Україні вже розроблено нові технології виробництва синтез-газу з будь-якої біомаси.

За запасами *шахтного метану* Україна посідає четверте місце у світі, але його видобуток (утилізація) становить усього 80 млн м куб. на рік. Якщо використати сучасні та перспективні технології, Україна може найближчим часом видобувати 2–4 млрд м куб. метану, а в перспективі до 6–9 млрд м куб. на рік.

За приблизними підрахунками Україна має від 10 до 30 трлн м куб. запасів *сланцевого газу*. Із його відкриттям газові ресурси людства потроїлися, бо запасів сланцевого газу у світі вдвічі більше, аніж природного, а родовища рівномірно розподілені.

Сланцевий газ – газ природного походження, який міститься в осадових породах з підвищеним вмістом органічної речовини (зазвичай чорносланцеві відклади) в поровому просторі і в органічних рештках.

Сланцевий газ нічим не відрізняється від звичайного природного газу. Різниця полягає у способі його видобування. Якщо звичайний газ зна-

ходиться під тиском у величезних порожнинах під землею, і щоб його видобути необхідна свердловина, то сланцевий газ знаходиться у дрібних порожнинах у породі горючих сланців і добувається горизонтальним бурінням. Щоб видобути його, використовують технологію гідророзриву шару.

Ресурси сланцевого газу в світі становлять 200 трлн м куб., з яких США має 55–100 трлн м куб., а Європа – до 35 трлн тонн. Найбільші в ЄС родовища розташовані в Німеччині, Польщі, Нідерландах, Швеції, а також в Угорщині та Франції.

Оптимальними для розробки родовищ сланцевого газу є глибини 1000–2500 м. Вартість буріння однієї свердловини для видобутку сланцевого газу дорожча, аніж буріння вертикальної свердловини аналогічної довжини в 3–4 рази.

Промисловим видобутком сланцевого газу у світі займаються лише США, які завдяки його використанню різко зменшили закупівлі природного газу.

За даними компанії EuroGas, товщина покладів на території Люблінського басейну перевищує товщину покладів на полях сланцевого газу у США. Вже 2011 року Total може інвестувати у видобування більш як 200 млн дол. США. Total підписала договір про оцінку та можливе придбання прав на родовища цього нетрадиційного виду палива в Західній Україні з американською компанією *Eurogas*. До пошуків сланцевого газу на території України долучилася компанія *Royal Dutch Shell*.

За даними Мінпаливенерго, собівартість видобування сланцевого газу в Україні становить 120–130 дол. США / тис. м куб.

Транзит енергоресурсів: спроби диверсифікації поставок нафти і газу

Території, через які налагоджено або налагоджуються перевезення вуглеводневих ресурсів з країн Євразійського простору до Європи, називають енергетичним транзитним простором. Переміщення вуглеводнів нині здійснюють переважно за двома глобальними маршрутами:

- з Росії (залучаючи також ресурси Казахстану, Азербайджану, Туркменістану, Узбекистану) до європейських країн територією України, Білорусі та Балтійських держав;
- з Росії, Азербайджану (долучаються Казахстан, Туркменістан, Узбекистан), Ірану, Іраку до Туреччини, а звідти до країн Європи.

Транспортування енергоресурсів приносить транзитним державам вагомі прибутки, тому вони є об'єктом конкурентної боротьби за диверсифікацію джерел і шляхів надходження імпортованих вуглеводів, щоб зменшити свою енергетичну залежність від Росії, та розширення власного транзитного потенціалу через організацію нових маршрутів постачань паливно-енергетичних ресурсів до Європи власною територією.

Особливо гостро ця боротьба розгортається останнім часом між окремими країнами Чорноморського регіону, оскільки він відрізняється не тільки вигідним географічним розташуванням, місцем перехрещення багатьох міжнародних транспортних коридорів і комунікацій (як стратегічна ланка постачання вуглеводневих на енергетичні ринки Європи), а й великими власними запасами вуглеводневої сировини.

Транспортування газу

Газотранспортна система забезпечує подачу газу українським споживачам (50–60 млрд м куб./рік) і експортні поставки російського газу до інших європейських країн (110–120 млрд м куб./рік). Довкола постачання газу в Україну і транзиту його через Україну до Європи виникають постійні економічні конфлікти за відсутності ефективної системи обліку і контролю. Гравці на газотранспортному ринку змінюються, а залежність від Росії поглиблюється.

Пропускна спроможність української газотранспортної системи на виході становить 142 млрд куб. м газу на рік, а її проектна потужність – 175 млрд. Якщо провести модернізацію ГТС, теоретично через Україну можна буде прокачувати більш як 230 млрд куб. м природного газу щороку⁶.

Газотранспортна система України складається з:

- 39,8 тис. км газопроводів
- 112 компресорних цехів
- 13 підземних сховищ газу об'ємом 32 млрд м куб.
- 74 компресорних станцій загальною потужністю 5450 МВт

Пропускна спроможність системи:

- на вході – 288 млрд м куб./рік
- на виході – 142 млрд м куб./рік

⁶ Дуцик Д. Шанс для української ГТС-2009: між геополітикою, економікою та президентськими виборами // www.epravda.com.ua. – 30.03.2009. – 13:21.

Проте незадовільний технічний стан газотранспортної системи загрожує Україні втратою свого геостратегічного становища як головної транзитної ланки трубопровідної системи “Схід–Захід”. Нині Газпром продовжує лобіювати для покриття щораз більших потреб Європи в природному газі будівництво Південного та Північного потоків. Обидва ці газопроводи після виходу на максимальну потужність здатні будуть перекачувати не більш як 95 млн кубометрів палива. А для пуску їх на проектну потужність, за оцінками експертів, необхідно витратити на кожний не менш як 25 млрд дол. США⁷.

22 квітня 2009 року Європарламент ухвалив так званий Третій енергетичний пакет – план лібералізації енергетичного ринку Європи, який повністю узгоджується з Брюссельською декларацією про модернізацію української ГТС, реалізація якої може призвести до того, що Газпрому доведеться продавати газ на кордоні з Україною. “Третій енергетичний пакет”, запропонований Єврокомісією ще 2007 року, передбачає, що компанії – продавці газу та електроенергії не повинні володіти транспортними ресурсами, оскільки це призводить до штучного підвищення цін. Це викликало негативну реакцію офіційної Москви, бо створює додаткові виклики й загрози низці амбітних енергетичних планів, як, наприклад, будівництво газопроводів в обхід України.

Газотранспортна система – останні події

21 квітня 2010 року Президенти України та РФ у Харкові підписали угоду, за якою для України було знижено ціну на газ на 30% в обмін на перебування Чорноморського флоту РФ у Криму до 2042 року.

30 квітня 2010 року Прем’єр-міністр Росії запропонував об’єднати НАК “Нафтогаз України” та ВАТ “Газпром” у єдине підприємство. Голова Газпрому пообіцяв інвестиції, необхідні для модернізації застарілої транзитної інфраструктури України⁸.

За оцінкою експертів, подібне злиття може призвести до контролю Росії над українською ГТС і підземними сховищами газу. Серед інших варіантів – створення міжнародного консорціуму (за участю Росії) для модернізації ГТС, яке може призвести до аналогічних результатів.

Нині відчуження в будь-якій формі української ГТС заборонено законодавством України. Проте у травні 2010 року у Верховній Раді було зареєстровано

⁷ Диверсифікація джерел постачання природного газу в Євразії. – Аналітична доповідь Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 6. – С. 10–26.

⁸ <http://www.interfax.com.ua/rus/eco/39010/>

но проект закону про скасування цих обмежень⁹. У разі його ухвалення Кабінет Міністрів матиме право самостійно відокремити ГТС або газові сховища від Нафтогазу та передати управління або право власності іншим суб'єктам. Це ідеально для Росії, яка могла б потім здобути контроль над ключовими активами, не обтяжуючи себе боргами Нафтогазу¹⁰.

Наразі Росія – єдиний постачальник природного газу в Україну. Диверсифікація постачання газу (наприклад, за рахунок імпорту з країн Центральної Азії) практично неможлива, оскільки весь обсяг газу із цього регіону закон-трактований російською стороною на багато років уперед.

“Набукко” і “Білий потік” – пріоритет ЄС

Згідно з положеннями нової Енергетичної стратегії Європейського Союзу, одним з найпріоритетніших для ЄС проектів визначено будівництво газопроводу “Набукко”. Цей газопровід може стати першим, що постачатиме газ неросійського походження до Східної Європи.

Маршрут газопроводу “Набукко” та можливі варіанти постачання природного газу в Україну

Позначення:
— маршрут газопроводу Nabucco; — газопровод Баку-Тбілісі-Ерзурум; — існуючі газопроводи;
— можливі маршрути постачання природного газу в Україну; — запроектовані газопроводи.

Проект “Набукко” повинен стати продовженням газопроводу “Баку – Тбілісі – Ерзурум” і конкурентом “Південному потоку”. Він передбачає транспортування природного газу з країн Близького Сходу та Каспійського регіону до Австрії територією Туреччини, Болгарії, Румунії та

⁹ http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=37674

¹⁰ Великою мірою через штучно занижені ціни на газ збитки Нафтогазу в січні–березні 2010 р. становили 2,05 млрд грн (260 млн дол. США).

Угорщини. Потенційні постачальники природного газу, що транспортуватиметься з використанням газопроводу “Набукко”, – Іран, Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Єгипет, Ірак і Сирія.

Для виконання проекту, в якому беруть участь німецька RWE, австрійська OMV, турецька Botas, румунська *Transgaz*, болгарська *Bulgargaz* та угорська MOL, у червні 2004 року було створено спеціалізовану компанію “Nabucco Gas Pipeline International Ltd”.

Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України” розпочала переговорний процес з членами консорціуму “Nabucco Gas Pipeline International Ltd” щодо визначення формату приєднання України до європейського газотранспортного проекту “Набукко”. Спеціально створена в НАК “Нафтогаз України” робоча група здійснює організаційні заходи щодо налагодження співпраці з іншими учасниками проекту і входження НАК “Нафтогаз України” до газотранспортного проекту “Набукко”.

Другу гілку газопроводу “Набукко” називають “Білий потік”. Його завдання – спрямувати газові потоки через Азербайджан у грузинський порт Супса, а потім дном Чорного моря до України, звідти – до країн Європейського Союзу.

Можливі маршрути газопроводу “Білий потік”

З одного боку, “Білий потік” є конкурентом “Набукко”, а з іншого – це додатковий шлях постачання альтернативних газових потоків в Євро-

пейський Союз і посилення енергетичної безпеки його Центральних і Північних регіонів.

Проект будівництва “Білого потоку” дасть змогу Україні обирати кілька шляхів постачання альтернативного до російського газу на її території. Навіть більше, ще 2003 року Іран пропонував Україні взяти участь у будівництві газопроводу, який транспортуватиме газ з іранської території через Вірменію та Грузію в Європейський Союз. Якщо Україна стане учасником транзитних потоків газу з Ірану до ЄС, тоді вона стане транзитером двох найбільших країн – постачальників газу.

Транспортування нафти

Магістральні нафтопроводи України забезпечують поставки нафти з Росії та Казахстану на нафтопереробні заводи України і прокачування її на експорт до країн Центральної і Західної Європи.

До 2000 року обсяги транспортування нафти трубопровідною системою України залишалися стабільними – 65 млн тонн/рік, з них до 53 млн тонн нафти транзитом на експорт. Вже 2009 року – із 38,5 млн тонн/рік транзитом експортувалося 29,1 млн тонн.

Одним з найбільш перспективних проєктів диверсифікації транспортування каспійської нафти до Європи є проєкт створення Євроазійського нафтотранспортного коридору територією України в напрямку Польщі (нафтопровід “Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ”). 2002 року завершилося спорудження 674-кілометрового нафтопроводу української частини ЄАНТК “Одеса – Броди”. Цей маршрут дає змогу прокачувати до 14 млн тонн нафти в напрямку західного кордону України.

Система нафтопроводів України:

- 4,7 тис. км нафтопроводів
- 51 нафтоперекачувальна станція
- резервуарний парк об’ємом 1 млн м куб.
- 6 нафтопереробних заводів потужністю 50 млн тонн/рік: Надвірнянський, Дрогобицький, Одеський, Лисичанський, Херсонський, Кременчузький НПЗ
- Україна не має власних НПЗ: нафтопереробні заводи контролюються російськими компаніями, 2 – групою “Приват”

Пропускна спроможність системи:

- на вході – 114 млн тонн/рік
- на виході – 56 млн тонн/рік

Український маршрут з 2004 року використовує компанія “ТНК-ВР” для прокачування російської нафти, що транспортується нафтопроводом “Дружба” в реверсному режимі з Бродів до Одеси¹¹. 2007 року цю угоду було подовжено ще на три роки.

Україна, Польща, Азербайджан, Грузія та Литва спільно добудовують цей нафтопровід територією Польщі до Плоцька і Гданська. Будівництво відрізка нафтопроводу “Броди – Плоцьк” дасть змогу збільшити пропускну спроможність нафтопроводу “Одеса – Броди” до 45 млн тонн на рік. А реалізація маршруту транспортування каспійської нафти “Баку – Супса – Одеса – Броди – Європа” зможе вирішити не тільки проблему зменшення транспортування нафти через протоки Босфор і Дарданелли, а й забезпечити вихід сировини на ринки Центральної та частково Північної Європи.

Успішна реалізація проекту ЄАНТК може зменшити політичні та економічні наслідки нафтової залежності України через заміщення російської нафти каспійською. Це дасть змогу зменшити імпорт нафти з Росії на 25–30% і підвищити завантаженість НПЗ. Нафтопровід “Одеса – Броди” здатен забезпечити поставки на два західноукраїнські НПЗ і НПЗ країн Центральної і Західної Європи якіснішої, порівняно з російською, каспійської нафти і сприятиме підвищенню ефективності ПЕК та енергетичної безпеки ЄС та України.

Схема нафтотранспортної системи України

¹¹ Павлик О. Простір енергетичної безпеки // Політика і час. — 2008. — № 7. — С. 22–29.

Енергоефективність по-українськи

Енергоємність ВВП України у 2,6 разу перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу. Причина – надмірне споживання в галузях економіки. Рівень енергозабезпечення держави, що характеризується показником питомого споживання первинної енергії на особу, на жаль, не дає характеристики енергоощадності.

За даними Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів, починаючи з 2000 року в Україні спостерігається динаміка стійкого зменшення енергоємності ВВП. Якщо у I півріччі 2009 року вона становила 0,628 кг у. п./грн, то це на 3,4% менше порівняно з I півріччям 2008 року.

Структура споживання енергоресурсів в Україні та Європі

	Україна	Європа
Ядерна енергія та інше	16%	16%
Нафта	18%	42%
Вугілля	23%	21%
Газ	43%	21%

У сфері енергоефективності України діє більше 200 актів законодавства: 10 Законів України, 15 Указів Президента України, 120 рішень уряду та інші підзаконні акти. Нині у сфері енергоефективності діють 50 національних стандартів групи “Енергозбереження”. Проте в Україні не існує чіткого механізму стимулювання впровадження енергоощадних заходів, немає правил і механізмів регуляції та впровадження, але є економічне стимулювання енергоефективності:

- звільнення імпортованого енергоощадного обладнання від сплати ввізного мита (ставка податку – до 10 %);
- звільнення імпортованого енергоощадного обладнання від сплати податку на додану вартість (ставка податку – 20%);
- звільнення підприємств, що виробляють альтернативні види палива або енергоефективне обладнання, від податку на прибуток (ставка податку – 25%) – буде впроваджено після прийняття урядом переліку відповідного обладнання;
- звільнення підприємств, що впроваджують енергоощадні технології від податку на прибуток, до 50% (ставка податку – 25%);
- застосування “зеленого” тарифу для електроенергії, виробленої з альтернативних джерел. Нині в Україні більше 20 підприємств уже отримали право реалізовувати електроенергію за ставкою “зеленого” тарифу.

ДОДАТОК

ЕЛЕКТРОННІ БАЗИ ДАНИХ, СТВОРЕНІ В РАМКАХ ПРОЕКТУ

Перелік національних документів України в енергетичній сфері

Назва	Тип і номер документа	Мета створення програми
Закони України		
Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період	02.11.2006 № 307-V	Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з виробництвом, передачею, постачанням і використанням енергоносіїв в особливий період підприємствами, установами та організаціями паливно-енергетичного комплексу незалежно від форми власності, та їх взаємодію з органами державної влади, Збройними Силами України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами управління у справах цивільної оборони і сил цивільної оборони, а також підприємствами, установами та організаціями галузей національної економіки, які настають із запровадженням особливого періоду
Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу	23.06.2005 № 2711-IV	Цей Закон визначає комплекс організаційних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу для сприяння поліпшенню фінансового становища підприємств паливно-енергетичного комплексу, запобіганню їх банкрутству та підвищенню рівня інвестиційної привабливості шляхом урегулювання процедурних питань і впровадження механізмів погашення заборгованості, надання суб'єктам господарської діяльності права їх застосування, визначення порядку взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, розпорядників бюджетних коштів із суб'єктами господарської діяльності щодо застосування механізмів погашення заборгованості
Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу	05.04.2005 № 2509-IV	Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності суб'єктів відносин у сфері енергозбереження щодо використання когенераційних установок, регулює відносини, пов'язані з особливостями виробництва, передачі і постачання електричної та теплової енергії від когенераційних установок
Про альтернативні джерела енергії	20.02.2003 № 555-IV	Цей Закон визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяння розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі

Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії	11.01.2000 № 1370-XIV	Цей Закон визначає правові та організаційні засади дозвільної діяльності у сфері використання ядерної енергії, а також загальні положення регулювання суспільних відносин, що виникають під час її провадження, як виняток із загальних положень, установлених Законом України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"
Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку	08.02.1995 № 39/95-ВР	Цей Закон є основоположним у ядерному законодавстві України. Він встановлює пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища, права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії, регулює діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок та джерел іонізуючого випромінювання, встановлює також правові основи міжнародних зобов'язань України щодо використання ядерної енергії
Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки	24.06.2004 № 1868-IV	Цей Закон визначає правові та організаційні засади фінансового забезпечення діяльності з припинення експлуатації та зняття з експлуатації ядерних установок
Про енергозбереження	01.07.1994 № 74/94-ВР	Цей Закон визначає правові, економічні, соціальні та екологічні основи енергозбереження для всіх підприємств, об'єднань та організацій, розташованих на території України, а також для громадян
Про газ (метан) вугільних родовищ	21.05.2009 № 1392-VI	Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності у сфері геологічного вивчення газу (метану) вугільних родовищ, у тому числі дослідно-промислової розробки, видобування і вилучення його під час дегазації та подальшого використання як матеріального та/або енергетичного ресурсу
Про нафту і газ	12.07.2001 № 2665-III	Цей Закон визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності нафтогазової галузі України та регулює відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням і використанням нафти, газу та продуктів їх переробки для забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням і реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі
Про електроенергетику	16.10.1997 № 575/97-ВР	Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності в електроенергетиці і регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, постачанням і використанням енергії, забезпеченням енергетичної безпеки України, конкуренцією та захистом прав споживачів і працівників галузі

Про призупинення приватизації підприємств нафтопереробної промисловості України	23.12.2004 № 2294-IV	Цей Закон спрямований на вдосконалення правового регулювання приватизаційних процесів у нафтопереробній галузі. Зокрема передбачено тимчасове зупинення приватизації та внесення державою до статутних фондів господарських товариств усіх форм власності пакетів акцій підприємств нафтопереробної промисловості України, які перебувають у державній власності, а також передачу їх у заставу до прийняття Закону України про особливості приватизації підприємств нафтопереробної промисловості України
Про теплопостачання	02.06.2005 № 2633-IV	Цей Закон визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності на об'єктах сфери теплопостачання та регулює відносини, пов'язані з виробництвом, транспортуванням, постачанням і використанням теплової енергії для забезпечення енергетичної безпеки України, підвищення енергоефективності функціонування систем теплопостачання, створення та вдосконалення ринку теплової енергії та захисту прав споживачів і працівників сфери теплопостачання
Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу	05.04.2005 № 2509-IV	Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності суб'єктів відносин у сфері енергозбереження щодо використання когенераційних установок, регулює відносини, пов'язані з особливостями виробництва, передачі і постачання електричної та теплової енергії від когенераційних установок
Стратегія України		
Енергетична стратегія України на період до 2030 року	Кабінет Міністрів України; Розпорядження, від 15.03.2006 № 145-р	Визначення шляхів розвитку всіх видів енергетичних ресурсів для подальшої розробки та впровадження державних програм
Концепції, програми		
Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми видобування та використання газу метану вугільних родовищ як альтернативного енергоресурсу	Кабінет Міністрів України; Розпорядження від 23 грудня 2009 р. № 1684-р	Створення умов для розроблення промислових технологій видобування та використання метану як альтернативного енергоресурсу, вирішення проблеми забезпечення безпечного видобування вугілля, збільшення до 1 млрд куб. метрів на рік частки метану в структурі енергетичного балансу держави і запобігання його викидам
Про схвалення Концепції розвитку, модернізації і переоснащення газотранспортної системи України на 2009–2015 роки	Кабінет Міністрів України; Розпорядження від 21.10.2009 № 1417-р<	Визначення основних засад формування та реалізації державної політики з питань забезпечення розвитку, модернізації та переоснащення газотранспортної системи України для підвищення ефективності її функціонування та інтеграції в загальноєвропейську мережу газопроводів

Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми "Ядерне паливо України"	Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Концепція від 25.02.2009 № 216-р	Мета Програми полягає в забезпеченні розвитку уранового і цирконієвого виробництв в Україні та створенні потужностей з виробництва ядерного палива і його елементів
Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010–2015 роки	Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Концепція від 19.11.2008 № 1446-р	Створення умов для зниження рівня енергоемності ВВП протягом терміну дії Програми на 20 % порівняно з 2008 роком (щороку на 4 %) та оптимізація структури енергетичного балансу України
Про затвердження Програми "Українське вугілля"	Кабінет Міністрів України; Постанова, від 19.09.2001 № 1205	Підвищення ефективності роботи підприємств вугільної промисловості та забезпечення належного рівня видобутку вугілля для потреб національної економіки
Про затвердження Програми диверсифікації джерел постачання нафти в Україну на період до 2015 року	Кабінет Міністрів України; Постанова, від 08.11.2006 № 1572	Уникнення залежності українського ринку нафти і нафтопродуктів від однієї країни-експортера, підвищення ефективності використання нафтотранспортної системи, надійності постачання нафти та зміцнення енергетичної безпеки
Про схвалення Концепції створення в Україні мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів на період до 2020 року	Кабінет Міністрів України; Розпорядження, від 08.12.2009 № 1498-р	Підвищення рівня енергетичної безпеки держави шляхом створення ефективної системи захисту національної економіки від зменшення обсягу постачання нафти і нафтопродуктів або його припинення
Про затвердження Концепції державної політики у сфері постачання та транзиту сирової нафти	Кабінет Міністрів України; Розпорядження, від 05.04.2002 № 187-р	Підвищення енергетичної безпеки держави шляхом диверсифікації джерел постачання сирової нафти на нафтопереробні підприємства, розташовані на території України, та створення умов для надійного та ефективного функціонування і розвитку міжнародних нафтотранспортних коридорів, утвердження українського складника на західноєвропейському ринку нафтотранспортних послуг для підвищення енергетичної безпеки Європи та світу

Перелік міжнародних зобов'язань України в енергетичній сфері

Назва	Дата набуття чинності	Сторони договору
<p>Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії Договір до Енергетичної хартії та Заключний акт до неї</p> <p>Поправка до положень Договору до Енергетичної хартії, що стосуються торгівлі Додаток 1 до Заключного акта Міжнародної конференції й рішення Конференції з Енергетичної хартії)</p>	<p>17.12.1991</p> <p>Договір ратифіковано Законом № 89/98-ВР (89/98-ВР) від 06.02.98 Додатково див. Поправку (995_h23) від 24.04.98 Поправку ратифіковано Законом № 998-VI (998-17) від 18.02.2009</p>	Багато-стороння
Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі	01.12.2005	ЄС-Україна
Решение Экономического совета Содружества Независимых Государств о проекте Прогноза производства и потребления энергоресурсов государств – участников СНГ на период до 2020 года	13.03.2009	СНД
<p>Договір про заснування Енергетичного спітовариства Розпорядження Президента України 14 грудня 2009 року № 257/2009-рп Про уповноваження Ю. Продана на підписання Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного спітовариства</p>		Багато-стороння
Решение Экономического совета Содружества Независимых Государств об Основных направлениях и принципах взаимодействия государств – участников Содружества Независимых Государств в области обеспечения энергоэффективности и энергосбережения	11.03.2005	СНД
Соглашение о сотрудничестве государств – участников Содружества Независимых Государств в области обеспечения энергоэффективности и энергосбережения	07.10.2002	СНД
<p>Спільна заява за результатами Спільної ЄС – Україна міжнародної конференції щодо модернізації газотранзитної системи України Розпорядження КМУ від 5 серпня 2009 р. № 927-р Про затвердження плану заходів з реалізації Спільної заяви за результатами Спільної ЄС – Україна міжнародної інвестиційної конференції щодо модернізації газотранзитної системи України на друге півріччя 2009 року Указ Президента України Про заходи з реалізації Спільної заяви за результатами Спільної ЄС – Україна міжнародної конференції щодо модернізації газотранзитної системи України</p>	23.03.2009	ЄС-Україна
Постанова КМУ від 30 вересня 2009 р. № 1098 Про приєднання України до Ініціативи щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях		

Атомна енергія		
Гарантійна угода між Україною як Гарантом та Європейським співтовариством з атомної енергії як Кредитором стосовно Угоди про механізм надання позики, розмір якої в євро еквівалентний 83000000 (вісімдесят три мільйони) доларів США, для підвищення безпеки Енергоблока № 2 Хмельницької атомної електростанції та Енергоблока № 4 Рівненської атомної електростанції між Національною атомною енергогенеруючою компанією "Енергоатом" та Європейським співтовариством з атомної енергії	29.07.2004 (Угоду ратифіковано Законом № 2818-IV від 07.09.2005)	Енергоатом-Україна
Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським співтовариством з атомної енергії в галузі керованого термоядерного синтезу	23.07.1999 (Угоду ратифіковано Законом № 3104-III від 07.03.2002)	Енергоатом-Україна
Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським співтовариством з атомної енергії в галузі ядерної безпеки	23.07.1999 (Угоду ратифіковано Законом № 3104-III від 07.03.2002)	Енергоатом – Україна
Угода між Урядом України та Європейською організацією ядерних досліджень про подальший розвиток наукового і технічного співробітництва в галузі фізики високих енергій	02.04.1993	ЄОЯД – Україна
Соглашение о сотрудничестве в формировании и обмене информационными ресурсами и в создании и развитии информационных систем государств – участников Содружества Независимых Государств в сфере мирного использования атомной энергии	14.09.2007	СНД
Гарантійна угода (Проект модернізації після завершення будівництва Енергоблока № 2 Хмельницької атомної електростанції та Енергоблока № 4 Рівненської атомної електростанції) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку	29.07.2004 Дата набуття чинності для України: 10.10.2005 (Угоду ратифіковано Законом № 2817-IV від 07.09.2005)	ЄБРР – Україна
Угода між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї	(Угоду ратифіковано Законом № 737/97-ВР від 17.12.97)	МАГАТЕ – Україна
Додатковий протокол до Угоди між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї	Додатковий протокол ратифіковано Законом № 3092-IV від 16.11.2005	МАГАТЕ – Україна
Угода між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій до всього ядерного матеріалу в усій мирній ядерній діяльності України	Угоду затверджено Постановою КМ № 12 від 12.01.95	МАГАТЕ – Україна
Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі атомної енергетики і атомної промисловості	30.06.1997	Чехія – Україна
Решение о Перспективном плане развития сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств в мирном использовании атомной энергии, повышении безопасности ядерных установок	17.01.1997	СНД

Угода між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки щодо підвищення експлуатаційної безпеки, зниження ступеня ризику експлуатації та зміцнення систем регулювання цивільних атомних об'єктів в Україні	25.10.1993 Дата набуття чинності: 25.10.1993	США-Україна
Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про науково-технічне та економічне співробітництво в галузі атомної енергетики	14.01.1993	РФ – Україна
Угода про основні принципи співробітництва в галузі мирного використання атомної енергії	26.06.1992	СНД
Угода з МАГАТЕ про проведення міжнародних наукових досліджень наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції в науковому центрі "Прип'ять"	21.09.1990	МАГАТЕ – Україна
Угода між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з атомної енергії про співробітництво у сфері мирного використання ядерної енергії	Угоду затверджено Постановою КМ № 59 від 25.01.2006	Енергоатом – Україна
Меморандум про порозуміння між Україною та Комісією Європейських Співтовариств з питань виконання програм технічної допомоги в сфері ядерної безпеки	23.10.1995	ЄС – Україна
Електроенергія		
Соглашение о сотрудничестве государств – участников Содружества Независимых Государств в области эксплуатации межгосударственных линий электропередачи национальных электроэнергетических систем	20.11.2009	СНД
Соглашение о создании резервов ресурсов и их эффективном использовании для обеспечения устойчивой параллельной работы электроэнергетических систем государств – участников Содружества Независимых Государств	15.09.2004	СНД
Угода про взаємодопомогу у випадках аварій та інших надзвичайних ситуацій на електроенергетичних об'єктах держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав	30.05.2002	СНД
Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Киргизької Республіки про співробітництво в галузі електроенергетики	18.04.1997	Киргизька Республіка – Україна
Газ		
Спільний протокол про наміри щодо реформування газової галузі в Україні та закупок газу з Росії	Підписаний 31.07.09	Єврокомісія, ЄБРР, Світовий банк, МВФ, ЄІБ – Україна
Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про стратегічне співробітництво в газовій галузі	07.10.2002	
Соглашение между Правительством Российской Федерации и Кабинетом Министров Украины о мерах по обеспечению стратегического сотрудничества в газовой отрасли	18.08.2004	РФ – Україна
Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про додаткові заходи щодо забезпечення транзиту російського природного газу по території України	Угоду ратифіковано Законом № 2797-III від 15.11.2001	РФ – Україна

Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про гарантії транзиту російського природного газу територією України	22.12.2000 Дата набрання чинності для України: 11.01.2002	РФ – Україна
Рамкова угода про інституційні засади створення міждержавних систем транспортування нафти та газу	Угоду ратифіковано Законом № 2231-III від 18.01.2001	СНД
Угода про проведення узгодженої політики в галузі транзиту природного газу	Угоду ратифіковано із застереженням Законом № 615/96-ВР від 18.12.96	СНД
Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про транспортування природного газу	17.12.1992	Білорусь – Україна
Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про поставки природного газу і транзит газу через територію України	20.08.1992	РФ – Україна
Нафта		
Соглашение между Правительством Российской Федерации и Кабинетом Министров Украины о транзите нефти по территории Украины	18.08.2004	РФ – Україна
Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України	01.06.2004 Дата набрання чинності для України: 09.11.2007 Угоду затверджено Постановою КМ № 1224 від 17.10.2007	Казахстан – Україна
Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України від 1 червня 2004 року	02.02.2007 Протокол затверджено Постановою № 1224 від 17.10.2007	Казахстан – Україна
Угода про співробітництво з реалізації проекту інтеграції нафтопроводів “Дружба” та “Адрія”	16.12.2002 Угоду ратифіковано із Заявою Законом № 1431-IV від 04.02.2004	Багато-стороння
Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про нафтопровідну систему Джейхан – Самсун	Угоду ратифіковано із застереженням Законом № 739/97-ВР від 17.12.97	Туреччина – Україна
Угода про проведення узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами	12.04.1996 Угоду ратифіковано із застереженнями Законом № 329/97-ВР від 11.06.97	СНД
Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про умови поставок нафти і нафтопродуктів та їх транспортування по території України	18.02.1994	РФ – Україна

ЄС: документи у сфері енергетичної стратегії

Рік, назва	Тип і номер	Мета програми
ЄС		
2003 – Європейська стратегія сталої, конкурентної та безпечної енергетики	Зелена книга Комісії, COM(2006) 105 final	Надати “пропозиції та варіанти, які могли б стати основою нової всеосяжної європейської політики у сфері енергетики”
2007 – Енергетична політика Європи	Повідомлення Комісії, COM(2007) 1 final	Прийняти загальноєвропейський підхід до енергетики та створити “сталу, безпечну та конкурентну енергетичну сферу”
2008 – Можливість Європи впливати на зміну клімату: 20 до 2020 року	Повідомлення Комісії, COM(2008) 30 final	Визначити узгоджену та всеосяжну стратегію підготовки Європи до переходу до економіки з низьким рівнем викидів до 2020 року
2008 – Стратегічний огляд енергетики: План дій ЄС щодо енергетичної безпеки та солідарності (представлений 2008 року, ухвалений 2009 року)	Повідомлення Комісії, COM(2008) 781 final	Підтримати зусилля, докладені для відповіді на три виклики ЄС в енергетичній сфері , й “перші кроки до нової стадії Європейської енергетичної політики, з урахуванням викликів, які, імовірно, постануть між 2020 і 2050 роками, та почати процес визначення відповідей Євросоюзу на ці довготермінові виклики”
2009 – До майбутнього з низьким рівнем вуглецевих викидів: Стратегічний план енергетичних технологій	Повідомлення Комісії, COM(2009) 519 final/td>	“План розроблення Європою низки доступних, чистих, ефективних і екологічних технологій світового рівня завдяки здійсненню скоординованих досліджень”
Велика Британія		
2003 – Створення економіки з низьким рівнем вуглецевих викидів	Біла книга з енергетики, Cm 5761	Визначити загальну мету, яку потрібно досягти до 2050 року, і документ про основи політики на період до 2020 року
2005 – Забезпечення майбутнього: стратегія сталого розвитку	Стратегія, Cm 6467	Стратегія сталого розвитку до 2020 року
2006 – Огляд енергетичної сфери	Звіт, Cm 6887	Огляд поступу Великої Британії в досягненні чотирьох цілей
2007 – Відповідь на виклики в енергетичній сфері	Біла книга з енергетики, Cm 7124	Документ про основи політики до 2020 року
2008 – Відповідь на виклики в енергетичній сфері	Біла книга з ядерної енергетики, Cm 7296	Стратегія включення ядерної енергетики в енергетичну стратегію Великої Британії
2009 – План зниження вуглецевих викидів	Національна стратегія з питань клімату та енергетики	Дорожня карта до 2020 року щодо переходу до економіки з низьким рівнем вуглецевих викидів
2009 – Стратегія поширення відновлюваних джерел енергії	Стратегія, Cm 76866	Стратегія досягнення частки відновлюваних джерел енергії на рівні 15% до 2020 року

2009 – Енергетична стратегія: національний виклик у світі, що змінюється	Незалежний огляд (не ухвалено)	Огляд наслідків подій на міжнародних енергетичних ринках для подальшої енергетичної безпеки Великої Британії
Франція		
2003 – Une strategie énergétique pour la France (Енергетична стратегія для Франції)	Звіт	Запропонувати енергетичну стратегію для Франції, засновану на обговоренні енергетичних проблем у країні
2003 –Rapport du Comite des Sages (Звіт Комітету Блакитної стрічки)	Звіт	Надати коментарі щодо формату та суті зазначеного вище обговорення енергетичних проблем у країні
2005 – Loi de programme fixant les orientations de la politique énergétique (Закон про основні напрями енергетичної політики Франції)	Закон № 2005-781, 13 липня 2005 року	Визначити загальні напрями енергетичної політики Франції на наступні 30 років
2008 – Perspectives énergétique de la France 2020–2050 (Майбутнє енергетики Франції, 2020–2050)	Незалежний огляд (не ухвалено)	Скласти план енергетичної ситуації у Франції на 2020–2050 роки та запропонувати рекомендації

Про проект

Стратегічні пріоритети зміцнення енергетичної безпеки України до 2030 року

Мета: визначення стратегічних пріоритетів підвищення енергетичної безпеки України.

Тривалість проекту: квітень 2010 – березень 2011 р.

Основний продукт: Біла книга “Стратегічні пріоритети підвищення енергетичної безпеки України до 2030 р.””

Інші продукти та заходи проекту:

Продукти:

1. База даних наявних національних документів і міжнародних зобов'язань України в енергетичній сфері.
2. Аналітична записка “Виклики енергетичній безпеці України: сучасний стан – 2010”.
3. Коротка аналітична записка “Найкращий закордонний досвід у сфері забезпечення енергетичної безпеки”.
4. Зелена книга “Проблемні питання енергетичної безпеки України до 2030 р.””

Заходи:

1. Експертний круглий стіл, присвячений окресленню ключових проблемних питань в енергетичній сфері.
2. Семінар, присвячений обговоренню аналітичної записки “Виклики енергетичній безпеці України: сучасний стан – 2010”.
3. Навчальні візити експертів до Лондона та Брюсселя для вивчення найкращого досвіду у сфері забезпечення енергетичної безпеки.
4. Круглий стіл, присвячений обговоренню Зеленої книги.
5. Круглий стіл, присвячений обговоренню Білої книги.

Фінансування проекту: Стратегічний фонд з підтримки енергоефективного та високого економічного зростання (Велика Британія) / (UK Strategic Programme Fund – Low Carbon, High Growth programme).